

شکوه شاهکارهای قرآن نگاری در ایران

از قرآن قدس تا قرآن یزدجردی

ش. ناسایی و بررسی نسخ خطی قرآنی در ایران

از ازل تا امروز

پژوهش و بحال:

زادمهر پارسی

(حسن توکلی رودسری تجیدی)

سرشناسه: توکلی رودسری، حسن، ۱۳۴۸. عنوان و نام پدیدآور: شکوه شاهکارهای قرآن‌نگاری در ایران: از قرآن قدس تا قرآن یزدجردی / پژوهش و نگارش زادمهر پارسی (حسن توکلی رودسری). مشخصات نشر: تهران: ایرمان، ۱۳۹۷. مشخصات ظاهری: ۲۲۱ص. مصور (رنگی) شابک: ۸-۰۶-۶۳۸۹-۶۲۲-۹۷۸ وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا. موضوع: قرآن - نسخه‌های خطی. موضوع: قرآن - خوشنویسی. موضوع: قرآن - رسم الخط و کتابت. موضوع: قرآن - نسخه‌های خطی فارسی. موضوع: خوشنویسان ایرانی - سرگذشتنامه. رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ Z۶۶۱۱/ق۴ن۹ رده بندی دیویی: ۰۱۱/۳۱ شماره کتابشناسی: ۵۵۵۵۷۶۴

تهران: حیات ابوریحان، کوچه نوساز، پلاک ۷

تلفن: ۶۶۹۲۲۲۷ - ۶۶۴۷۹۸۵۶

شکوه شاهکارهای قرآن‌نگاری در ایران از قرآن قدس تا قرآن یزدجردی (:حسن توکلی رودسری)

ناشر: انتشارات ایرمان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

شابک: ۸-۰۶-۶۳۸۹-۶۲۲-۹۷۸

کلیه حقوق مادی و معنوی متعلق به مولف است

نمایه بخشهای کتاب

- پیشگفتار..... ۲۵
- قرآن قدس..... ۳۰
- عثمان بن عفان..... ۳۹
- احمد سرورودی..... ۴۷
- قرآنهای نسخ غیری..... ۴۹
- قرآن عبدالله قزوینی (قرآن مراغه)..... ۵۱
- قرآن بایسنقری..... ۵۳
- خوشنویس قرآن نامرئی بایسنقری کیست؟..... ۷۸
- عبدالله آشپز (طبّاخ) هروی..... ۹۰
- علاءالدین تبریزی..... ۹۴
- شیخ نورالدین القاری..... ۹۶
- درویش مقصود تبریزی..... ۹۷
- کاظم شیخ صدرالدین جیلانی (گیلانی)..... ۹۸
- محمد هاشم طایر..... ۱۰۱
- محمد صالح فرزند غلامحسین نیشابوری..... ۱۰۲
- محمد ابراهیم قمی..... ۱۰۴
- قرآن بانود کتر گلاره جهانسوز..... ۱۰۴
- محمد حسین اصفهانی..... ۱۰۹

- ۱۱۰..... میرزا احمد نیریزی
- ۱۱۴..... شیوه ابن مقله
- ۱۱۶..... شیوه ابن بواب
- ۱۱۹..... شیوه یاقوتی
- ۱۲۳..... شیوه عثمان طه
- ۱۲۶..... قرآن شاسا (معروف) به ادیب یا قرآن ادیب برومند یا قرآن قزوینی
- ۱۳۱..... ابن "عابدین قزوینی"
- ۱۳۵..... عبدالله شیرازی
- ۱۳۶..... محمدشفیع تبریزی
- ۱۳۸..... غلامعلی اصفهانی
- ۱۴۰..... میرزا محمد حسن
- ۱۴۲..... وصال شیرازی
- ۱۴۷..... نغمه بروجردی
- ۱۴۹..... ام سلمه و شاه بیگم (ضیاء السلطنه)
- ۱۵۲..... نظام الدین قزوینی
- ۱۵۳..... حسین حاجی مقیم
- ۱۵۴..... محمدعلی اصفهانی
- ۱۵۵..... محمدعلی محمدصادق اصفهانی
- ۱۵۶..... زین العابدین اصفهانی
- ۱۵۹..... میرزا محمد علی محمد اصفهانی (خاندان قدسی اصفهانی)
- ۱۶۳..... میرزا عبدالحسین قدسی
- ۱۶۶..... میرزا حسن قدسی
- ۱۶۷..... میرزا ابوالقاسم خوشنویس
- ۱۶۹..... میرزا مهدی خوشنویس

- ۱۷۱..... خاندان ارسنجانی
- ۱۷۳..... حاج ملا محمد شفیع اشرف الکتاب
- ۱۷۶..... ملا احمد
- ۱۷۷..... حاج ملا محمد حسین افتخار الکتاب
- ۱۷۸..... ملا محمد حسن
- ۱۸۰..... طاهر خوش ریس تبریزی
- ۱۸۲..... محمد اسعد عیاسی سنگرستانی
- ۱۸۳..... محمد نوری شیرازی
- ۱۸۵..... قرآن نقره‌ای
- ۱۸۷..... قرآن یزدجردی
- ۱۸۹..... درباره حاج غلامرضا یزدجردی
- ۱۹۱..... حاج محمود طلا دار
- ۲۱۰..... یارینامه

پیشگفتار

اندیشه و فرهنگ ایرانی با نسخ خطی بدست ما رسیده است و از آنروست که «می‌باید» آموزه‌ای (درسی) به نام «آشنایی با نسخ خطی ایرانی» در آموزه‌گاههای (مدارس) راهنمایی و دبیرستان و دانشگاهها آموزش داده شود تا فرزندان ایران بدانند که ایرانیان، چه گذشته ارزشمندی داشته‌اند در تاریکترین روزگار آن همچنان چون گوهری درخشان در اندیشه و ادب و فرهنگ و هنر و دانش درخشیده‌اند. بدانند که پرکارترین قرآن‌نگاران و خطاطان ایران بوده‌اند و بدانند که چرا یکی از این قرآن‌نگاران پرکار و آفریننده زیبایی‌ها و هنری‌ترین قرآن‌ها در عربستان پیدا نشدند و پاسخ آنرا دریابند که در ایران، گذشته و پیشینه‌ای در اندیشه و هنر نداشته است. هنر در سرزمینهایی روانه می‌زند و می‌روید و می‌بالد که همچون ایران از گذشته پربار و شکوایی در رویش و شکوفایی اندیشه و دانش و هنر و ادب و فرهنگ، برخوردار باشد. از زبان سرزمین تازیستان (اعراب عربستان) از چنین روزگار زرینی بی‌بهره بود که آنها را روزگار نادانی (جاهلی) بوده همان روزگاری که در ایران، آشنایی و بر فرازی چکاد اندیشه و هنر و دانش و فرهنگ و ادب و دین و قرآن بوده است. چرا دانش‌آموز و دانشجوی ما نداند که هرچه از زیبایی هنر اسلامی بوده به ویژه در هنر کتاب‌آرایی و زیباسازی کتابهای اسلامی و نگارش قرآنی در سرزمین هنر خیزی چون ایران به اوج رفته است. چرا فرزند این آب و خاک با قرآن‌نگاران بزرگ و هنرمند سرزمین خود آشنا نباشد و... اینها گفته‌ها و باورهای برخاسته از گرایشهای یکسونگری و میهن‌گرایی

(ناسیونالیستی و ملی‌گرایی و پان ایرانیستی) نیست و از سوی خواننده‌گان برانگیزه دریافت‌های (احساسات) تندیکسویه‌نگری و ملی‌گرایی نویسنده برداشت نشود که همچنانکه می‌خوانید تاریخ، چنین بوده است و تاریخ را باید با «تاریخ» خواند و دروغ نگفت و از خود، تاریخ ساخت. چنانکه تازیان (اعراب) چنین کرده و می‌کنند و هر چه از دیگران را به نام خود می‌زنند و پورسینا (ابن سینا) و رازی و... را عرب می‌خوانند و همه دانش‌مندان بزرگ پارسی ایرانی را از آن خود می‌پندارند و خلیج همیشه پارسی را به نام خود می‌زنند. (... و چنانکه دیدیم در همین هشت سال پدید آمدن همیشه آسمانی (دفاع همیشه مقدس) آنچه که خواب آشفته و پندار که، مداه برد، دستدرازی (تجاوز) به ایران و همه این خاک گهرخیز را از آن حرد، انستن بود).

...یکی از گرایش‌ها و شاخه‌های رشته نسخه‌شناسی، نسخ خطی قرآن نگاریست. به ویژه _ چنانکه در این کتاب می‌خوانید _ شناخت و بررسی نسخ خطی زیبای هنری قرآنی که در ایران آفریده شده‌اند، در شمار شاهکارهای هنری نسخه‌نگاری در تاریخ بی‌همتایند.

در بررسی آفرینش شاهکارهای قرآنی در سوره اندیشه و فرهنگ و هنر والای کهن ایرانی، باید به ساختار هنری نسخ خطی قرآنی پرداخته شود و چنانکه در تاریخ، روشن است، ایرانیان در آفرینش قرآنهای هنری بی‌همتا بوده‌اند. چنانکه اندیشه‌ها (مکاتب) و شیوه‌ها (سبکهای) هنری قرآن‌نگاری گوناگونی در ایران پدید آمده‌اند.

...این است کارنامه همیشه سرافراز پارسی که در همه روزگار از هزاره‌هایی پیش از تاریخ تا سرتاسر روزگار اسلامی _ در گوهر ارزشمند اندیشه و هنر و دانش و ادب و فرهنگ، همچنان درخشیده و چون او اینچنین در روزگار، درخشان نبوده است.

... ارزشهای والا و کارکردهای ارزشمند و در یک سخن، کارنامه همیشه سرافراز و ارزشمند پارسی فرهیخته ایرانی (...به ویژه) در روزگار اسلامی، خود، گوهر درخشانی دیگر است؛ آنکه روزگار اسلامی را برپایه زمینه‌های ارزشمند پارسی در دانش و فرهنگ و هنری برآمده از هزاره‌هایی پیش از تاریخ، زرین و گهراندیشه کرد. چنانکه دبیره (خط) قرآنی ربا و نگارش قرآنهای هنری که در روزگار، بی‌همتایند برآمده از تلاش و کوشش و گوهر ارزشمند اندیشه اوست.

دبیره (خط) زیبا و رسای قرآنی که ایرانی فرهنگمند و فرهیخته و بزرگ پارسی با گوهر اندیشه خویش در پویایی و زیبایی و پیشرفت و رسانایی آن پیوسته و پیشه‌ایست، در سرتاسر تاریخ ایران و اسلام، نمایانگر اندیشه و ژرف اندیشی ارزشمند و والای هنری ایرانی بزرگ پارسی بوده و در این راستا به «خوشنویسی» قرآنی را جای فرازتر و بالاتر دیگرست و همه از اندیشه ساختار زیباشناسی هنری ایرانی برآمده است.

... در این باره، بجاست بهتر از پیش بداییم:

- نخستین اندیشمندی که نشانه‌گذاری (اعراذاری) قرآن کریم را بنیادگذاری کرد، و همان است که تا امروز در نوشتار قرآن بکار گرفته می‌شود و بسیار ارزشمند و رسا و گویاست، دانشمند بزرگ ایران، استاد خلیل پسر احمد و نامور به فراهیدی و فرهودی بوده که از زمان پادشاهان ساسانی و در شهر بصره روزگار می‌گذرانده و در سال ۱۷۵ هجری (هجری قمری) درگذشته است. این را هم که می‌دانیم که در آن روزگار بصره و همه خاک عراق امروزی - از آن ایران بزرگ و سترگ گسترده همیشه جاودانه ارزشمند پارسی بوده است. استاد فراهیدی، همان بزرگیست که دانش عروض را در شناخت آهنگهای سرایشی (اوزان شعری) پدید آورد و چنین است که به خلیل احمد عروضی هم نامبردار

است و هم اوست که پدرنخستین فرهنگ واژه گان:(فرهنگ لغات) عربی بوده و نُسک (کتاب) او در این باره به نام العین نزد دانشمندان زبانشناس و فرهنگ نویس:(لغتنامه نویس) بسیار نامبردار (مشهور) است. هم اوست که استاد دانشمند بزرگی همچون سیبویه بوده همان اندیشمند بزرگ ایرانی که برای نخستین بار دستور زبان عربی:(صرف و نحو) را در نُسک (کتاب) خویش نامورز:(معروف) به الکتاب، بنیادگذاری نمود.

البته، پیش از استاد فراهیدی، نشانه گذاری آیات قرآنی را ابوالاسود دُعلی (دیرین) (مشاور) حضرت علی (ع) پدیدآورده بود، و نشانه گذاری او با نمادهایی که با هم پیرامون واژه های قرآنی در بالا و پائین و میان واژه ها بود، چندان رسا نبودند. و فراهیدی، در این زمینه بهتر کار کرد و نشانه گذاری آیات قرآنی را رساتر و گویاتر نمود. چنانکه گفته اند، ابوالاسود دوتلی از خاندان دیلمیان (دلمه) شیعه ایرانی و از فرزندان ساسانیان پیش از اسلام بوده است. نقطه گذاری آیات قرآنی و جدایی واجهای (حروف) همسان:(مشابه) مانند با و ث ... را شاگردان او به نامهای نصرین عاصم لیشی بصری و یحیی بن یعرب عدوانی اهوازی در زمان عبدالملک مروان در نیمه های سده نخست هجری:(هجری قمری) پدید آوردند.

...نخستین اندیشمند بزرگی که نشانه دو تایی را (تشدید) را در سخنان آسمانی خداوند:(آیات شریفه قرآنی) پدید آورد، دانشمند بزرگ، استاد ابو حاتم سیستانی:(سجستانی) در گذشته سال ۲۴۸ یا ۲۵۰ پیغمبری (هجری قمری) بود.

...عثمان طه هم بارها گفته که خط ایرانی، بهترین و زیباترین خط قرآنی است و هم او گفته که من دنباله روی خط قرآنی ایرانی مانند استاد احمد نیریزی هستم. (در این باره در این کتاب بیشتر می خوانید).

...و آری، اینهمه که در دانشهای گوناگون روزگار همچون: اخترشناسی و پزشکی و ... و زبان و ادبیات گوه‌رین و گرانسنگ پارسی و اسلامی و هنر خوشنویسی ایرانی و قرآنی در تاریخ ایران و اسلام به ویژه در روزگار گوه‌رین (طلایی) اسلامی که ایرانی بزرگ پارسی بنیادگذار آن بود از دبیره (خط) ایرانی بزرگ و فرهیخته و اندیشمند پارسی تراویده‌اند.

زادمهرپارسی

(حسن توکلی رودسری)

۹۷/۱۰/۱۴ _ تهران_ افسریه